

**І. Г. Мірошніченко,**

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

### СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ СТИСЛОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ МАС-МЕДІА)

*У статті розглянуто синтаксичні засоби лінгвістичної компресії (стиснення тексту) на матеріалі текстів українських мас-медіа. У сучасному українському мас-медійному дискурсі використовується багатий арсенал засобів мовленнєвої конденсації, серед яких еліпсис, контамінація, односкладні речення, неповні речення, парцеляція, безсполучниковість. Більш компактні та економічні моделі вираження думки відповідають сучасним установкам суспільства: тенденціям економії часу та зусиль для передачі та отримання інформації.*

**Ключові слова:** лінгвістична компресія інформації, синтаксичні засоби компресії, еліпсис, парцеляція, неповні речення, односкладні речення.

### СИНТАКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ СЖАТОГО ТЕКСТА (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКИХ МАСС-МЕДИА)

*В статье рассмотрены синтаксические средства лингвистической компрессии (сжатия текста) на материале текстов украинских масс-медиа. В современном украинском масс-медийном дискурсе используется богатый арсенал средств речевой конденсации, среди которых эллипсис, контаминация, односложные предложения, неполные предложения, парцелляция, бессоюзие. Более компактные и экономные модели выражения мысли соответствуют современным установкам общества: тенденциям экономии времени и усилий для передачи и получения информации.*

**Ключевые слова:** лингвистическая компрессия информации, синтаксические средства компрессии, эллипсис, парцелляция, неполные предложения, односложные предложения.

### SYNTACTIC METHODS OF LINGUISTIC TEXT COMPRESSION (ON THE BASIS OF UKRAINIAN MASS-MEDIA TEXTS)

*The article deals with the syntactic methods of linguistic compression (compressed text) on the basis of Ukrainian mass-media texts. The issues of rational representation and pragmatic approach to information are relevant today because of information space overload in mass-media. The problems of compressed text are very important for modern Ukrainian mass-media discourse. The Ukrainian syntactic structure has various means for text condensation: ellipse, incomplete structure sentences, parcelling, asyndeton, infinitive-sentences, sentences without subject, nominative sentences. These syntactic means serve for decreasing of sentence formal structure and help to condense the semantic and communicative aspect of expression.*

*Means of syntactic compression assist in reducing efforts, time and space for making a text in mass-media discourse. Further investigations should deal with analyses of other syntactic constructions as means of text condensation.*

**Key words:** linguistic information compression, syntactic means of text condensation, ellipse, parcelling, incomplete structure sentences, sentences without subject.

Серед лінгвістичних проблем сучасності велику увагу вчених привертає принцип економії мовних засобів, що реалізується у лінгвістичній компресії інформації. Лінгвістична компресія як мовно-комунікативне явище полягає у скороченні структури мовних одиниць без втрати смислового наповнення повідомлення. Скомпресовані тексти більш інформаційно насичені, ніж їхні розгорнуті відповідники, що досягається використанням різноманітних засобів конденсації [5; 22]. На думку вчених, проявляючись на всіх мовних рівнях, це явище має системний характер і є стилістично немаркованим. Лінгвістичну компресію як закономірне явище функціонування мови активно досліджували і зарубіжні, і вітчизняні вчені: Е. Я. Аляньська, Ш. Баллі, Ю. С. Бернадська, Н. С. Валгіна, О. П. Василевський, Т. Г. Винокур, Н. О. Гетьман, Б. П. Дюндик, Ю. М. Емдіна, М. В. Зеліков, Н. Г. Калашник, Л. Н. Мурзін, О. І. Панченко, Л. В. Сахарний та інші. Особливе місце явище стиснення тексту займає у мас-медійному дискурсі. Сучасна перевантаженість медійних засобів інформацією вимагає від упорядників її прагматичної та раціональної репрезентації, що проявляє себе, в першу чергу, в стислій її подачі споживачеві, таким чином полегшуючи сприймання та запам'ятовування, а, отже, сприяючи здійсненню основних функцій ЗМІ – інформування та впливу.

Мова ЗМІ давно стала предметом дослідження лінгвістів, соціологів, філософів, журналістів, медійників, психологів. Дослідженнями особливостей мови в сфері мас-медіа займалися вітчизняні (М. А. Жовтобрюх, А. П. Коваль, А. О. Капелюшний, О. Д. Пономарів та ін.) та зарубіжні вчені-лінгвісти (J. Aitchison, A. Bell, L. Manovich, F. Presbrey, A. Swaan, В. Г. Костомаров, С. І. Сметаніна, О. І. Соколова, Г. Я. Солганік та інші). Але широке коло питань, пов'язаних із проблемною компресією текстів в українських мас-медіа, все ще залишається невирішеним. Метою даного дослідження є виявлення основних синтаксичних засобів лінгвістичної компресії та їх функціонування на матеріалі текстів українських мас-медіа.

Лінгвістична компресія на **синтаксичному рівні** полягає у вилученні з тексту тих другорядних елементів (слів, словосполучень і частин речення), які свідомо чи підсвідомо здаються мовній особистості – творцеві тексту – другорядними, малозначущими у смислового, структурного, комунікативного плані. До видів синтаксичної компресії у сучасній лінгвістиці відносять: еліпсис, граматичну неповноту, безсполучниковість, членування (парцеляцію і приєднання), контамінацію, спрощення та ін.

**Еліпсис** як синтаксичний засіб компресії текстів полягає в опущенні логічно необхідних членів речення. Завдяки тому, що пропущений член (чи кілька членів) легко відновлюється завдяки ситуації мовлення (бо неповнота еліптичного речення ситуативна, відносна), еліптичні структури – найпоширеніший засіб компресії як усного, так і письмового мас-медійного тексту.

У сучасній лінгвістиці дискутуються проблеми, пов'язані з синтаксичними, граматичними та семантичними особливостями еліптичних конструкцій та їх класифікацією. Існує тенденція розмежування еліпсиса від суміжних явищ: односкладних речень, неповних речень. Одночасно з високою продуктивною здатністю до мовної економії еліптичні речення слугують для реалізації таких стилістичних прийомів, як посилення динамічності висловлювання, гіперболізація подій, активізація уяви споживача інформації: 1) «Океанським щитом» – по корсарам («Україна молода», № 138 від 25.10.2013). Смісл даного речення прозорий без контексту: споживач інформації, спираючись на свої фонові знання, зрозуміє, що організовується військова операція під назвою «Океанський щит», мета якої – боротьба з морськими піратами. 2) *Потрібна моментальна допомога? Супермомент* (інтерпретація змісту реклами очевидна: клей «Супермомент» моментально допоможе у скрутній ситуації); 3) *Довжина безвізового коридору з України у Словаччину – 700 метрів* (СТБ, Вікна-новини, 30.09.2013); 4) *Спілці художників – 75!* (Газета «День» від 10.10.2013). У наведених прикладах пропущені члени домислюються без контексту на основі загальних знань і досвіду, а самі висловлювання звучать сконденсовано.

Близькою за граматичним вираженням до еліпсиса є **контамінація**, що являє собою видозміну граматичної функції та синтаксичного зв'язку висловлювання, за якої, не дивлячись на пропуск внутрішньої ланки конструкції, зберігаються перший і крайній компоненти структури, не втрачаючи смислу. Контамінація трактується як синтаксична конструкція, що утворилася внаслідок сполучення двох різних структур, що може іноді навіть сприйматися як відступ від мовної норми. Такий засіб спрощує поверхневу структуру повідомлення за рахунок підвищення інформативності тих мовних одиниць, що залишилися у моделі: 1) *Провідні українські мистецтвознавці – тепер і на Facebook! У даному прикладі опущена ланка легко доміслюється: тепер сторінки, присвячені роботам провідних українських мистецтвознавців, можна знайти і у соціальній інтернет-мережі Facebook. Завдяки стислості, яскравості та динамізму повідомлення синтаксичні структури з контамінацією широко використовують рекламна індустрія.*

**Членування речення (парцеляція)** як один із прийомів стиснення тексту виявляє себе в тому, що частини речення – парцеляти (члени речення, підрядні речення), – відокремлюються або приєднуються до основного речення, схожі за граматичною і синтаксичною будовою до односкладних чи двоскладних структур і – що головне – не можуть існувати самостійно, без основного речення. Роль парцельованих конструкцій можуть виконувати відокремлені члени речення, звичайні члени речення, однорідні члени речення, частини складного речення. У текстах ЗМІ показником розчленування слугує крапка або інший знак кінця речення, який приводить до особливого інтонування речення, коли виникає неочікувана пауза, що створює різні ефекти: підкреслення деталі, посилення контрасту, подовження тривалості дії. Без додаткових компонентів за рахунок пауз відбувається конденсація інформації. Парцельовані конструкції поділяють на підвиди, беручи за відмінну ознаку їх місцезнаходження стосовно основної частини речення: парцеляти у препозиції (стоять перед основним реченням) та парцеляти у постпозиції (стоять після основної частини): 1) *На превеликий жаль, ні того, ні іншого у Кам'янці немає. Поки що* («Голос України» № 178 від 25.09.2013); 2) *Більшість висловлювали думку про те, що створити нові підприємства і робочі місця можуть лише інвестиційні проекти. Як внутрішні, так і зарубіжні* («Голос України», № 178 від 25.09.2013); 3) *Спецслужба...нід підозрою* («Україна молода», № 149 від 15.10.2013) 4) *Моторошні історії для...дітей* («Україна молода», № 149 від 15.10.2013); 5) *Фотомитець ...у рясі* («Голос України», № 178 від 25.09.2013). Часто парцельована конструкція – функціонально і комунікативно найважливіший член речення, що виражає основний елемент повідомлення і вміщує всю значущість сказаного, повністю відповідаючи при цьому критеріям стиснення тексту.

Широко розповсюдженою, майже обов'язковою конструкцією стислих мас-медійних текстів усіх жанрів та форм існування виступають **неповні речення** – речення з пропущеним одним або кількома членами, які можна відновити з контексту чи мовної ситуації, але поза мовною ситуацією чи контекстом вони незрозумілі; у лінгвістиці вони вважаються семантично неповними, на відміну від односкладних та еліптичних речень, які вчені відносять до граматично неповних: 1) *За нормами ЮНЕСКО, такий статус надають затонулому об'єкту через 100 років, за нормами України – через 44 роки* («Україна молода», № 144 від 4-5.10.2013); 2) *У свою чергу, 69,61% акцій «Ірпіньмашу» належить «Київському спеціалізованому ремонтно-будівельному товариству», а ще 16,86% – Петру Мельнику* («Україна молода», № 138 від 25.09.2013). Зміст другої частини наведених складних речень можемо відновити лише з контексту, без якого інформація буде або малозрозумілою, або незрозумілою зовсім.

До компресивних засобів (за дослідженнями В. Г. Гака, М. В. Зелікова та ін.) відносять **односкладні речення**: односкладні підметові (номінативні), односкладні присудкові (особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові) – та різні види **інфінітивних** речень. Активно такі синтаксичні моделі використовуються і в різних жанрах ЗМІ: 1) *Ясно без слів* («Україна молода», № 144 від 4-5.10.2013); 2) *Днями також змінено редакторів обласних газет «Чернігівщина» та «Сіверщина»* («Голос України», № 178 від 25.09.2013); 3) *У Запоріжжі в машинах швидкої допомоги встановлюють «тривожні кнопки»* («Голос України», № 178 від 25.09.2013); 4) *Запрошуємо гостей Криму 28 та 29 вересня на яскраве видовище* («Голос України», № 178 від 25.09.2013); 5) *Купіть символ Америки!* («Україна молода» № 144 від 4-5.10.2013). Особливе місце у мас-медійному просторі займають номінативні речення завдяки своєму експресивному потенціалу: 1) *Квітка пустелі* («Український тиждень», № 114-115 від 15-21. 01.2010); 2) *Каптанові гроші* («Україна молода», № 144 від 4-5.10.2013); 3) *Невизначеність* («Український тиждень», № 36 від 20-26. 09.2013); 4) *Наскрізний спротив* («Український тиждень», № 36 від 20-26. 09.2013); 5) *Сланець із преференціями* («Україна молода», № 145 від 8.10.2013).

Значущими конденсаторами мас-медійного тексту виступають дієприслівникові та дієприкметникові звороти, що замінюють розгорнуті конструкції – підрядні речення [3; 285]: 1) *На Вінниччині через знецінення гривні бізнес отримав друге дихання, годуючи сусідню Молдову* (tsn.ua від 11.04.15); 2) *Аналізуючи ситуацію, у якій опинилася «Укрзалізниця», мимоволі задаєш собі запитання – чому?* («Газета по-українськи» від 21.03.15); 3) *На заходах, проведених у рамках екологічних акцій, здійснюють прибирання несанкціонованих смітників і непотребу, висадження дерев і куців* («Голос України», № 234 від 10.12.2013).

**Безсполучниковий зв'язок** конденсує мовлення, надає йому компактності та динамічності. Завдяки відсутності мовного сполучникового зв'язку та наявності зв'язку формального – просодичних засобів: інтонації, пауз, ритму, темпу, наголосу, висоти тону, сили звучання – безсполучникові структури більш виразні, експресивніші, емоційніші, ритмічніші, яскравіші: 1) *Мексика не залишає стихія: зсуви ґрунту забрали життя 15-х людей* (Перший національний, 20.09.2013); 2) *Стрільщина в Чикаго: невідомі відкрили вогонь на спортивному майданчику поблизу парку* (Перший національний, 20.09.2013); 3) *Рік минув зі стрільщини в Каравані: справу закрили, питання лишилися* (СТБ, Вікна-новини від 18.09.2013); 4) *Новий законопроект: пожертвував гроші – заплати нотаріусові* (СТБ, Вікна-новини від 18.09.2013). До безсполучникових конструкцій також належать речення з прямою і непрямою мовою: 1) *Кость Бондаренко: «Опозиція радо здала б Юлю німцям «на збереження»* («Україна молода», № 144 від 4-5.10.2013); 2) *Екс-міністр оборони Литви Раса Юкнявічене: «Литовську армію на початку 1990-х ми відновлювали з нуля, з чистого аркуша»* («Український тиждень», № 41 від 11-17. 10.2013); 3) *Микола Азаров: «Нічого не обвалиться!»* («Голос України», № 178 від 25.09.2013). Як бачимо, пропуск дієслова у словах автора сприяє стисненню структури речення, робить його динамічнішим. Скомпресовані речення з прямою мовою у мас-медійних текстах найчастіше мають структуру безсполучникових: 1) *У Нацбанку констатують: українці дедалі менше користуються готівкою* («День», № 167 від 18.09.2013); 2) *Адвокати Слюсарчука: у матеріалах справи «Доктора Пі» є сфальсифіковані документи* («ПіК» від 25.09.2013).

Отже, компресія (стиснення тексту) виступає однією з основних специфічних рис текстів українських мас-медіа. Синтаксична структура сучасної української мови володіє багатим арсеналом можливостей для того, щоб конденсувати інформаційну насиченість тексту, скорочуючи кількість мовних одиниць. Стиснення мас-медійних текстів різних жанрів зумовлюється стремлінням до економії мовних засобів, часу, інформаційного простору та прагненням їхніх творців подавати інформацію раціонально та прагматично. В українському мас-медійному дискурсі з метою стиснення (компресії) текстів використовуються

різноманітні синтаксичні засоби: еліпсис, контамінація, односкладні речення, неповні речення, парцеляція, безсполучниковість. Більш компактні та економні моделі вираження думки відповідають сучасним установкам суспільства: тенденціям економії часу та зусиль на передачу та отримання інформації. Спираючись на ці причини, можемо стверджувати, що існує обґрунтована потреба у детальному подальшому дослідженні проблеми стиснення тексту в українському мас-медійному дискурсі.

#### Література:

1. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина – М. : Логос, 2003. – 280 с.
2. Василевский А. П. О компрессии речи на разных уровнях / А. П. Василевский, Ю. М. Эмдина // Уровни языка и их взаимодействие. – М., 1967. – С. 37–38.
3. Дюндик Б. П. Компрессия и некоторые вопросы перевода. / Б. П. Дюндик // Бизнес-образование и эффективное развитие экономики. – Иркутск : ИГУ, 2007. – С. 282–288.
4. Єрмоленко С. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Єрмоленко, С. Бибик, О.Тодор; за ред. С. Єрмоленко – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
5. Панченко Е. И. Лингвистика сжатого текста (на материале современного русского языка) : дис... д-ра филол. наук: 10.02.02 / Е. И. Панченко. – Днепропетровск : ДГУ, 1998. – 380 с.
6. Толстолюцкая Е. В. Компрессия информации в текстах малого формата (на материале французской прессы) / Е. В. Толстолюцкая // Межкультурная коммуникация и современные лингвистические теории / Отв. ред. О. Ф. Родин. – Нижний Тагил, 2008. – Ч. 2. – С. 127–131.

УДК 811.11-112.2:81'37

**Н. О. Моїсєєва,**

Національний Технічний Університет України «КПІ», м. Київ

### СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ КОНТАМІНОВАНИХ ЛЕКСЕМ

*Статтю присвячено розгляду німецьких лексичних одиниць, утворених в результаті контамінації. Автор зосереджує свою увагу на семантичних зв'язках між компонентами контаміната та загальній семантиці новоутворення в цілому. Крім того, у статті проаналізовано причини виникнення та функціональні можливості контамінатів у процесі спілкування.*

**Ключові слова:** контамінат, контамінована лексема, семантичний компонент, словотвір, функціональні особливості.

#### СЕМАНТИЧЕСКИЕ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКИХ КОНТАМИНИРОВАННЫХ ЛЕКСЕМ

*Статья посвящена рассмотрению немецких лексических единиц, образованных в результате контаминации. Автор сосредоточивает свое внимание на семантических связях между компонентами контамината и общей семантике новообразования в целом. Кроме того, в статье анализируются причины возникновения и функциональные возможности контаминатов в процессе общения.*

**Ключевые слова:** контаминат, контаминированная лексема, семантический компонент, словообразование, функциональные особенности.

#### SEMANTIC AND FUNCTIONAL FEATURES OF GERMAN CONTAMINATED LEXEMES

*The article is devoted to the German lexical units, formed as a result of word-building potential of contamination. The author focuses on the semantic relationships between the single components of a contaminated unit and the overall semantics of the innovation in general. In addition, the paper analyzes the causes for the derivation and usage of contaminated lexemes, as well as their functionality in the communication process.*

**Keywords:** contamination, contaminated unit, semantic component, word-building, functional peculiarities.

Словотвір є, мабуть, тією сферою, у якій найважливіше проявляється мовна творчість та фантазія представників кожної нації. Одним з найяскравіших продуктів цієї словотворчості в німецькій мові можна з впевненістю назвати контаміновані лексеми. Вони не лише сприяють концентрації інформації в повідомленні, і, маючи високий ступінь еліптичності, відповідають тенденції сучасної мови до раціонального скорочення та обмеження надмірних мовних засобів, але й виконують номінативну функцію, виступаючи у якості засобу формування нових понять. Крім того, контамінати, які часто реалізують згорнуті словосполучення або навіть речення, є осередками концентрації змісту, в тому числі й емотивно-оцінного, а тому відіграють у системі комунікації важливу текстоутворюючу та комунікативну роль і надають когерентності мовленнєвому продукту.

Дослідженню контамінації як особливого типу словотвору, а також контамінатів як кінцевого продукту цього процесу присвятили свої праці такі видатні науковці: О. А. Земська, Р. Ю. Намітокова, М. М. Шанський, Г. Пауль, Г. Веллман, В. Тойберт, І. Барц, В. Фляйшер, Г. Шмід, М. Шульд, М. Баумгарт, Е. Доналіс та ін.

Однак у площині дослідження контамінатів семантика все ще залишається тією сферою, де виникає більшість проблем, оскільки контамінації неможливо однозначно класифікувати з огляду на їх зміст. Відсутність єдності у поясненні значення контамінацій обумовлена в першу чергу тим, що в останній час у дослідженнях на перший план виходить їх форма. За таких умов аналіз семантичного аспекту явища контамінації підтверджує **актуальність** нашого дослідження. Таким чином ми ставимо собі за **мету** визначити семантичні особливості та функціональне навантаження німецьких контамінатів в процесі комунікації, для чого ставимо перед собою **завдання** визначити зв'язок між базовими елементами контаміната та власне новоутворенням, а також причини, які спонукають комунікантів утворювати та вживати контаміновані лексеми.

Словотвір нових лексичних одиниць відбувається за вже існуючою структурною та семантичною аналогією. При розгляді семантичної аналогії необхідно зважати на те, що семантика слів, що створюються, визначається значенням вихідних елементів. При створенні слова-контаміната відбувається зміна плану вираження вихідних слів, так що при словозлитті, як правило, хоча б один з елементів виступає у деформованій усіченій формі (*Kleptokratie = Klepto(manie) + (Demo)kratie*).

Зміна формальної сторони вихідних слів відбувається в результаті свідомого або несвідомого прагнення мовців віднайти нові засоби для номінації нового явища або предмета, або створення нового найменування для вже існуючих явищ з більшою питомою вагою конотативного компонента значення з метою підвищення ступеня експресії висловлювання.